

EL FUTUR DE L'ESTAT-NACIÓ

OMAR DAJANI

Codirector de la Facultat de Dret del Global
Center for Business & Development,
University of the Pacific

ASLI Ü. BÂLI,

Professora de Dret, Yale Law School

La possibilitat d'un futur postnacional sembla lluny de ser una realitat imminent. La inseguretats i la deslocalització fruit de les successives crisis econòmiques i polítiques de les dues últimes dècades han donat, com a resultat, un ressorgiment del nacionalisme, mentre la governança supranacional infon encara una barreja de sospita i esperança. Tot i així, encara hi ha dubtes sobre la idoneïtat de l'Estat-nació com a peça clau de l'ordre internacional contemporani. Probablement, on les seves deficiències es fan més evidents i commovedores és en la difícil situació que experimenten dues comunitats nacionals que continuen sent apàtrides un segle després de l'aparició dels estats-nació a l'Orient Mitjà: els palestins i els kurds. Malgrat els extraordinaris reptes als quals aquestes comunitats han hagut de fer front –o potser a causa d'aquests–, en ambdós contextos s'està duent a terme un important esforç creatiu per reformular la relació entre nació i Estat. Per això, paga la pena dirigir aquí la nostra atenció més en detall.

L'Estat-nació es va introduir a l'Orient Mitjà a través del vincle colonial amb Occident. Com en altres indrets del món, el procés va estar carregat de violència, atès que la demarcació de les fronteres i l'encaix entre els nous estats i les noves identitats «nacionals» va tenir com a conseqüència la creació de majories i minories en un mateix territori. En un ordre polític forjat després de la dissolució de l'Imperi Otomà, palestins i kurds van quedar fora de l'esquema. El sionisme, sorgit del nacionalisme europeu i

ahora com a resposta a aquest, va aconseguir erigir, amb l'ajuda britànica, un Estat-nació jueu a Palestina. Per establir i preservar una majoria política jueva en el nou Estat d'Israel, centenars de milers de palestins van ser obligats a abandonar la seva llar i se'ls va prohibir tornar. Els palestins que es van quedar a Israel van ser, al seu torn, relegats a la condició de minoria, i els que residien a Cisjordània i la Franja de Gaza van ser sotmesos a mig segle de règim militar. La partició del territori otomà va ser igual de cruel amb els kurds. Com a resultat de les estratagemes imperials, les terres kurdes es van repartir entre els nous estats independents de Turquia, Síria i l'Iraq. Els kurds, convertits en la minoria ètnica i lingüística més gran en els tres estats, van ser objecte de pressions assimilacionistes, se'ls va negar l'expressió política i cultural, van ser privats de drets i fins i tot van ser víctimes de genocidi. La comunitat kurda a l'Iran també ha estat marginada i, a voltes, sotmesa a una brutal repressió política.

L'estratègia inicial de palestins i kurds davant d'aquesta manca d'Estat va ser intentar aconseguir estats-nació propis, recurrent a la resistència armada i, més tard, a la negociació. Però aquestes estratègies no van donar cap resultat. Tot i que l'Organització per a l'Alliberament de Palestina va acceptar el 1988 la solució de dos estats, en 35 anys no ha aconseguit avançar en el seu objectiu d'establir un Estat palestí independent al costat d'Israel. Tot i que la comunitat internacional dona suport al dret dels palestins

a l'autodeterminació nacional, ha demostrat poca fermesa pel que fa a la progressiva annexió per part d'Israel de territori palestí. Els moviments polítics kurds, per la seva banda, s'han trobat amb les mateixes dificultats per fer realitat les seves aspiracions nacionals. La lluita per la secessió que, des de fa dècades, manté el Partit dels Treballadors del Kurdistan (PKK) no ha aconseguit arrabassar ni un bri de terra kurda a Turquia. I malgrat que els kurds de l'Iraq van aconseguir una autonomia significativa, amb el suport polític i militar nord-americà, el seu intent el 2017 de traduir aquesta autonomia en independència va suscitar la condemna unànime dels actors regionals i internacionals. D'altra banda, de manera similar a com ho han fet altres governs nacionalistes de la regió, el Govern Regional del Kurdistan a l'Iraq ha discriminat sistemàticament les minories religioses i ètniques.

La tendència del sistema de l'Estat-nació de convertir el procés d'autodeterminació en un joc de suma zero i, per tant, amb dinàmiques majoritàries i centralitzadores que privilegien certs grups a costa d'altres, ha impulsat la recerca de marcs alternatius d'estructuració de l'autoritat. A Israel-Palestina, aquesta alternativa –la idea d'una confederació biestatal– ha anat despertant un interès creixent al llarg de l'última dècada. Malgrat que encara no ha calat entre els líders polítics, aquest pensament està donant lloc a un petit però vibrant moviment popular binacional: A Land For All (ALFA, una terra per a tots). Sense rebutjar per complet l'Estat-nació –atès que aposta per una solució de dos estats com a mitjà per aconseguir l'autodeterminació de palestins i jueus israelians–, ALFA concep la relació entre Estat, nació i territori d'una altra manera, apel·lant a un reconeixement, per ambdues

Redefinir l'Estat-nació permetent certa indeterminació territorial ofereix la possibilitat de concebre solucions integradores

parts, de que el conjunt Israel-Palestina és una «pàtria compartida», tant per a palestins com per a jueus israelians. Encara que les fronteres nacionals dins d'aquest espai compartit estarien delimitades i regulades, hi hauria llibertat de circulació i residència, basada en el compromís compartit d'una «terra oberta, on els ciutadans d'ambdós [estats] tinguin dret a viatjar, treballar i viure en qualsevol lloc». En superar d'aquesta manera la fórmula binària de «dos estats per a dos pobles», algunes de les qüestions que han impedit fins ara un acord de pau resulten més fàcils de resoldre: així, doncs, els colons israelians de Cisjordània podrien romandre a casa seva com a residents d'un Estat palestí; i, alhora, els palestins (inclosos els refugiats) tindrien dret a residir no solament en l'Estat de Palestina, sinó també a Israel. Tot i que els residents permanents d'ambdós estats no tindrien dret a vot en les eleccions nacionals, tindrien assegurada la representació en les institucions polítiques locals i la protecció d'un tribunal supranacional. A més, la ciutat de Jerusalem, que s'estén a ambdues bandes de la

frontera que separa els dos estats, quedaria «unificada, oberta i compartida, en lloc de continuar travessada amb murs i tanques». Aquestes idees demanen, sens dubte, elaboració i compromís crític i plantegen reptes difícils, però redefinir l'Estat-nació permetent certa indeterminació territorial ofereix la possibilitat de concebre solucions integradores a problemes que porten molt de temps enquistats i que generen fractura social.

Mentre palestins i israelians intenten reconceptualitzar l'Estat-nació, les comunitats kurdes de Turquia i Síria han optat per abandonar-lo completament, defenent –i a Síria aplicant– un model no estatista

d'organització política anomenat «confederalisme democràtic». Conceptualitzat pel líder del PKK, Abdullah Öcalan, i inspirat en part per l'obra de Benedict Anderson i Murray Bookchin (vegeu Damian Gerber i Shannon Brincat, «When Öcalan met Bookchin: The Kurdish Freedom Movement and the Political Theory of Democratic Confederalism» 2018), el confederalisme democràtic deixa de banda el nacionalisme separatista a favor d'una descentralització radical de les institucions polítiques, la democràcia directa local i un compromís amb la inclusió de gènere, ètnica i religiosa. S'ha dut a terme, a més, en zones sirianes de majoria kurda, que van aconseguir arrabassar una autonomia important al règim de Bashar al-Assad durant el punt àlgid de la guerra civil siriana, i l'han preservat malgrat els desafiaments de l'ISIS, Ankara, Damasc i altres enemics. A Rojava, com s'anomena popularment l'Administració Autònoma del Nord-est de Síria, el sistema de govern funciona a través d'una «complexa xarxa d'entitats locals autoadministrades» (vegeu Michael Knapp i Joost Jongerden, «Peace committees, platforms and the political ordering of society: Doing justice in the Federation of Northern and Eastern Syria (NES)» 2020), designades –segons expliquen els autors– «per prendre decisions com més a prop millor de la població afectada, als

llocs on viuen i comptant amb la seva deliberació directa». Dins d'aquest sistema, l'autoritat emana de baix a dalt –des dels consells escollits a la comunitat local (o, en alguns casos, al servei de comunitats etno-religioses concretes, com àrabs i assirians, o altres categories especials, com joves i dones), fins als nivells de districte, ciutat i cantó provincial–, encara que alguns afers (sobretot pel que fa a la seguretat exterior) continuen sota l'autoritat centralitzada de les forces militars, alineades amb el Partit de la Unió Democràtica (PYD). Tot i que el procés de passar de la teoria a la pràctica sobre el terreny a Rojava ha plantejat reptes importants –vegeu l'interessant article de Matt Broomfield «Is Rojava a socialist utopia?», 2023–, s'ha produït una dècada d'autogovern democràtic en comunitats que fins aleshores no havien pogut tenir aquesta experiència.

La inestabilitat constant a l'Orient Mitjà ens recorda els problemes d'un ordre internacional aixecat sobre la fórmula de l'Estat-nació, però també, per què s'apela a l'Estat-nació. L'experiència palestina i kurda durant l'últim segle ens exposa no solament els problemes que ha causat l'Estat-nació, sinó també les raons per les quals aquest conserva cert atractiu: seguretat, pertinença i els privilegis propis d'integrar-se en la comunitat d'estats.

